

Rețele sociale și forme asociative comunitare ca bază a dezvoltării durabile. Cazul Drăgușului contemporan

Codrina Șandru

Universitatea „Transilvania” din Brașov

Acest articol reprezintă un studiu de caz asupra formelor de asociere voluntară și asupra rețelelor de sprijin reciproc identificate la Drăguș, județul Brașov, în cadrul unei cercetări calitative efectuate în perioada iunie 2003 – aprilie 2004. Articolul este construit pe schema general-particular: sunt prezentate concepte sociologice generale, în calitate de puncte de referință fundamentale pentru abordarea unei teme privind coeziunea și dezvoltarea socială: „dezvoltare durabilă”, „dezvoltare comunitară”, „asociații voluntare” și „rețele sociale”, precum și o serie de date sociodemografice și de istorie socială a comunității drăgușene, precum și formele de asociere voluntară existente în acest sat și a condițiilor în care sunt activate rețelele de sprijin comunitar.

Două concepte fundamentale în sociologia dezvoltării: dezvoltarea durabilă și dezvoltarea comunitară

Conceptul de dezvoltare durabilă a apărut în anii '80 ai secolului trecut ca răspuns la două dintre cele mai grave provocări ce amenință viața pe Terra: poluarea și sărăcia. În 1987, Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare lansa acest termen – *sustainable development* – pentru a arăta că dezvoltarea trebuie să „satisfacă nevoile generației prezente fără să compromită nevoile generațiilor viitoare” (Ismail Serageldin, 1994, *apud* Cobianu-Băcanu, 2002, 20).

Dezvoltarea durabilă este, așadar, un proces cu bătaie lungă, având drept scop

îmbunătățirea condițiilor de viață în societățile contemporane, dar și în perspectivă, pentru cei care vor urma. Necesitatea de a gândi astfel a apărut odată cu conștientizarea efectelor dezastruoase pe care le-a avut dezvoltarea industrială asupra mediului înconjurător.

Astfel, în 1992, la Summit-ul Națiunilor Unite de la Rio de Janeiro, a fost transmis un mesaj lumii întregi: degradarea mediului natural reprezintă o amenințare reală pentru sănătatea oamenilor și pentru ecosistemul planetar. De aceea, procesele de dezvoltare trebuie să fie strâns corelate cu grija pentru mediu, singura cale de a face ca dezvoltarea să aibă durabilitate.

În foarte scurt timp însă a devenit clar că dezvoltarea durabilă are o componentă socială fundamentală. Astfel, conceptul a depășit granițele ecologiei, fiind preluat

de către sociologie, întrucât *actorii sociali* reprezintă principalii agenți ai acestui tip de dezvoltare și, în același timp, principalii ei beneficiari.

Pentru generarea proiectelor de dezvoltare durabilă, s-a conturat, în primul rând, perspectiva colaborării a trei discipline: economia, ecologia și sociologia. Rolul economiștilor este acela de a elabora modele de creștere a bunăstării, în condițiile stocurilor de capital disponibil și a tehnologiilor existente. Ecologiștii sunt cei care trebuie să elaboreze programe de conservare și de îmbunătățire a sub-sistemelor de mediu natural. Sociologii au rolul de a arăta că actorii-cheie ai tuturor programelor de dezvoltare sunt oamenii, ale căror modele culturale și *pattern*-uri organizaționale sunt fundamentale pentru rezolvarea problemelor sociale și pentru găsirea de soluții eficiente în vederea dezvoltării durabile a comunităților lor (Cobianu-Băcanu, 2001).

În al doilea rând, conceptul de dezvoltare durabilă a fost transferat din plan global, de la nivelul întregului ecosistem, spre unități de viață socială mai mici: state, regiuni și comunități locale. La toate aceste niveluri, factorul uman apare ca unul prioritar. Deviza programelor de dezvoltare durabilă este *Putting People First* – o sintagmă elaborată de către sociologul de origine română Mihail Cernea, creatorul *sociologiei dezvoltării* ca ramură a sociologiei și inițiatorul programelor de cercetare sociologică și antropologică în cadrul proiectelor de dezvoltare ale Băncii Mondiale (Cobianu-Băcanu, 2001).

Sociologia dezvoltării își edifică structura teoretică având la bază și conceptul de dezvoltare comunitară. Dezvoltarea comunitară este un proces ce are drept scop crearea condițiilor de progres economic și social pentru întreaga comunitate, la inițiativa comunității și cu participarea

activă a acesteia. Cu alte cuvinte, dezvoltarea comunitară reprezintă o strategie de mobilizare a resurselor comunitare în vederea sporirii bunăstării ei.

Ideea de *dezvoltare comunitară* a apărut în țările sărace. „Dacă la început dezvoltarea comunitară părea să fie o soluție pentru lumea a treia, orientarea spre descentralizare a statelor moderne a transformat-o într-o abordare vitală și în societățile dezvoltate economic (...). Comunitatea locală devine astfel subiectul activ al rezolvării unei game largi de probleme colective” (Zamfir, 2000, 18). Conceptul de *dezvoltare comunitară* are două componente fundamentale: el se referă, în primul rând, la obiectivele procesului de dezvoltare, adică la asigurarea bunăstării comunității și, în al doilea rând, la mijloacele necesare atingerii obiectivelor, mijloace care presupun *mobilizarea resurselor* materiale și non-materiale ale comunității respective și *crearea capacităților de acțiune comunitară*: asociații, rețele sociale de sprijin, mecanisme de implicare voluntară etc.

Proiectele de dezvoltare comunitară au două etape fundamentale:

- etapa de profilare a comunității (definirea problemei, evaluarea nevoilor și a resurselor disponibile) și
- etapa de mobilizare a actorilor comunitari și de atingere a obiectivelor.

Cele două concepte ale sociologiei dezvoltării – dezvoltarea durabilă și dezvoltarea comunitară – nu au și nu trebuie să aibă existențe separate. Alăturarea lor produce un nou concept, dezvoltarea durabilă a comunității, cu următoarea semnificație: proces de realizare a condițiilor de progres economic și social pe termen lung, cu implicarea comunității însăși, prin crearea de capacități comunitare durabile.

Aceasta înseamnă că toate eforturile de mobilizare a membrilor comunității și

de activare a resurselor tind să aibă durabilitate. De pildă, crearea de asociații sau stimularea participării voluntare prin anumite mecanisme pot deveni modele, patternuri de comportament colectiv, în așa fel încât ele să opereze pe termen lung și nu să se destrame odată cu rezolvarea unei probleme punctuale.

Punerea în practică a acestor idei este complexă și dificilă. Pentru sociologul dezvoltării și pentru reformatorul social se deschide aici un larg spațiu de cercetare și de invenție socială.

Rolul asociațiilor voluntare și al rețelelor sociale în dezvoltarea durabilă a comunității

Dezvoltarea durabilă a comunității este de neconceput în afara unui grad ridicat de coeziune socială. Într-un grup sau într-o comunitate, coeziunea înseamnă „adeziune la obiectivele comune și [...] relații de cooperare” (*Dicționar de Sociologie*, 1993, 113). Într-o comunitate cu grad ridicat de coeziune, riscul apariției tensiunilor și a conflictelor este scăzut, iar din punct de vedere psihologic, coeziunea conferă indivizilor satisfacții, confort psihic și sentimentul securității.

Asociațiile voluntare reprezintă substructuri sociale fundamentale ale sistemelor caracterizate de coeziune. Robert Putnam le numește „structuri sociale ale cooperării” și arată că aceste asociații contribuie la stabilitatea sistemelor democratice și la realizarea unei guvernări eficiente în două moduri:

- prin efectele „interne” asupra membrilor lor. Asociațiile cu „membrii egali” produc solidaritate, dezvoltă conștiința publică și creează obișnuința cooperării. Implicarea în asociații „induce anumite

abilități de cooperare, precum și un simț al responsabilității comune pentru eforturile colective (...). A face parte dintr-o societate corală sau dintr-un club de cercetare a păsărilor sălbatice poate fi suficient pentru a cultiva autodisciplina și aprecierea sentimentului de satisfacție dat de o colaborare fructuoasă” (Putnam, 2001, 105-106);

- prin efectele „externe” asupra aparatului politic și asupra eficienței guvernării. Existența unei pluralități de asociații cu interese bine articulate este o condiție fundamentală a eficienței guvernării democratice. Acolo unde indivizii sunt atomizați și unde nu există spirit de asociere, șansele funcționării mecanismelor democratice și cele ale bunăstării colective sunt slabe.

Asociațiile voluntare, ca forme de manifestare a sociabilității, au stârnit de multă vreme interesul sociologilor. Alexis de Tocqueville, de pildă, a fost extrem de interesat de descrierea și de înțelegerea fenomenului asociaționist american. Americanii – spunea el – au o mare ușurință în a se asocia. Asociațiile reprezintă o forță socială considerabilă întrucât o opinie susținută de o asociație este mult mai clară și are un impact social mai mare decât dacă ar aparține unui singur individ.

Gabriel Almond și Sidney Verba susțin că „asociațiile voluntare sunt mijlocul primordial prin care funcția de mediere între individ și stat este performantă. Prin intermediul lor, individul este capabil de a se pune în mod eficient și semnificativ în relație cu sistemul politic” (Almond & Verba, 1996, 262). Analiza comparativă efectuată de cei doi autori pe cinci națiuni arată că apartenența la asociații voluntare este mare în Statele Unite ale Americii, moderată în Marea Britanie și Germania și relativ mică în Italia și Mexic.

Făcând o sinteză a studiilor de caz pe problematica dezvoltării în Lumea a Treia, sociologii americani Milton Esman și Norman Uphoff au arătat că asociațiile reprezintă o componentă esențială a programelor de dezvoltare rurală implementate cu succes. În eradicarea sărăciei rurale, este nevoie – susțin ei – de o „rețea viguroasă” de asociații locale. Dezvoltarea rurală implică însă și alte componente absolut necesare: politici publice centrate pe dezvoltare, investiții în infrastructură, crearea de instituții adecvate, dar „nu ne putem imagina o strategie de dezvoltare rurală care să îmbine creșterea productivității cu distribuția cât mai largă a beneficiilor, fără organizații locale participative proeminente” (Esman și Uphoff, 1984, *apud* Putnam, 2001, 106).

De asemenea, ei arată că asociațiile locale „implantate” din exterior, deci construite pe modele „de import”, sunt ineficiente. „Organizațiile locale cu cel mai mare succes reprezintă inițiative participative indigene, venite din comunități locale relativ coezive” (2001, 106).

Participarea la asociații voluntare sporește, așadar, angajamentul comunitar al cetățenilor. Aceștia își definesc propriile interese în contextul unor interese mai largi și al unor nevoi colective, fiind orientați către obținerea de beneficii comune ca sursă a unor beneficii personale. De asemenea, prin faptul că în interiorul asociațiilor voluntare sunt cultivate relații orizontale, de cooperare și de reciprocitate, *încrederea* indivizilor unii în alții sporește. Iar relațiile sociale bazate pe încredere fac o comunitatea „capabilă să surmonteze cu mai mare ușurință ceea ce economiștii numesc *oportunism*, din cauza căruia interesele comune nu pot fi realizate pentru că fiecare individ, acționând într-o izolare plină de suspiciune, are tendința

de a dezerta în fața acțiunii colective” (Putnam, 2001, 104).

Asociațiile locale se dovedesc a fi „cei mai performanți actori locali ai dezvoltării” (Sandu, 2003, 38), cu toate că sociologii încă nu au descoperit mecanismul care explică această performanță. Însă, datele disponibile arată că „potențialul de dezvoltare a formațiunilor locale asociative este cu atât mai mare, cu cât sunt mai consolidate tradițiile sau experiențele locale de participare comunitară” (2003, 38).

Rețelele sociale reprezintă sisteme de legături „datorate unui tip specific de relații stabilite într-o mulțime dată de unități sociale (persoane, grupuri, evenimente etc.)” (Iluț, 1997, 119).

Paradigma relațională în sociologie, având rădăcinile în opera lui Simmel, Von Wiese și Moreno, propune o reprezentare a realității sociale nu ca ansamblu de grupuri și de colectivități, ci ca „rețea de rețele”, având în centru „relația socială”. Din această perspectivă, individul este văzut ca „nod” sau ca „punct” a numeroase rețele, fiecare dintre aceste rețele fiind descrisă printr-un anumit tip de relație socială: rețele de prietenie, de vecinătate, profesionale, religioase, de afaceri etc.

Din punct de vedere metodologic, rețelele sociale pot fi abordate în două moduri:

- ca sociogramă, ceea ce presupune descrierea diferitelor relații existente între indivizii dintr-o unitate socială predefinită de cercetător. De pildă, tipurile de relații existente între angajații unei firme sau între membrii unui club sportiv și intensitatea sau densitatea acestor relații;
- ca *action-set*, ceea ce înseamnă identificarea persoanelor la care individul poate face apel pentru rezolvarea unei anumite probleme. Putem da ca exemplu

celebra cercetare din 1974 a lui Granovetter privind persoanele contactate de un individ pentru a-și găsi un loc de muncă. Termenul *action-set* a fost propus de Adrian Mayer în 1969 și desemnează „acea parte a rețelei personale activate în situații determinate, cu scopuri instrumentale” (Mayer, 1969, *apud* Piselli, 1995).

Rețelele sociale reprezintă și ele o forță de dezvoltare a comunităților, alături de asociațiile voluntare. De fapt, văzute ca sociograme, asociațiile sunt ele însele structuri rețelare, cu relații bazate pe comunicare, sprijin reciproc și prietenie.

Condiția fundamentală în procesele de dezvoltare comunitară o reprezintă „efortul comunitar” (Zamfir, E., 2000, 17-18). Acesta presupune mobilizarea resurselor comunitare pentru rezolvarea problemelor proprii. Cum rețelele sociale sunt cadre ale ajutorului mutual și ale comunicării între indivizi și grupuri, activarea lor capătă un rol foarte important în acest proces. Dacă individul știe *cine* și *cum* poate să-l ajute într-o anumită problemă, dacă este conștient că are pe cine să se bazeze în diverse situații, atunci incertitudinea scade și eficiența sistemului, în ansamblu, crește.

Sociologul francez Pierre Bourdieu asimilizează rețelele de sprijin unui concept fundamental al operei sale: *capitalul social*. Acesta reprezintă suma resurselor actuale și potențiale ce pot fi mobilizate de indivizi sau de organizații sub formă de contacte sociale disponibile și de relații utile. Stocul de capital social este definitiv, alături de capitalul material și de cel cultural, pentru stabilirea poziției indivizilor în „topografia socială”.

Pentru a ne face o imagine concretă asupra rețelilor sociale de sprijin, ne putem gândi la rețelele de ajutor reciproc din satele românești, atunci când au loc evenimente deosebite: nunți, botezuri sau

înmormântări. Rudele, vecinii și prietenii din sat se mobilizează urgent și oferă sprijin material, moral și în muncă familiei respective. Aceste rețele capătă o formă instituționalizată în cazul vecinătăților. Henri H. Stahl arăta, de pildă, că la Drăguș (județul Brașov), în perioada interbelică, vecinătățile erau organizate sistematic, având un „tată de vecini” și reguli clare de intervenție în cazul evenimentelor deosebite, în special la decesul unui membru al vecinătății.

Asociațiile voluntare și rețelele de sprijin sunt forme de organizare socială care exprimă coeziunea la nivelul unei comunități și potențialul ei de dezvoltare socială. Nici un proiect de reformă nu va avea succes dacă va ignora potențialul comunităților locale (Bădescu, Abraham, 2003). Activarea acestui potențial, prin intermediul personalităților și al grupurilor de inițiativă locală, trebuie să se realizeze pe „doctrina celor patru domenii formative ale omului armonios și ale unei comunități echilibrate: cultura muncii, cultura sănătății, cultura minții și cultura sufletului” (2003, 233). Pentru fiecare dintre cele patru domenii sau cadre de dezvoltare, comunitățile își pot crea instituții și structuri de asociere locală: comunități profesionale și cooperative, instituții de sănătate și programe de educație pentru sănătate, asociații cetățenești, religioase și artistice, șezători, biblioteci, muzee etc.

Precizări metodologice

Am ales ca studiu de caz pentru problematica acestei lucrări satul Drăguș (județul Brașov) din două motive:

- 1) Drăgușul este un sat intrat deja în istoria cercetării sociologice din România deoarece aici s-a desfășurat, în vara anului 1929, cea mai mare campanie monografică a Școlii sociologice de la

București, sub coordonarea profesorului Dimitrie Gusti. Ulterior au fost elaborate mai multe studii sociologice referitoare la evoluția satului, în perioada interbelică, apoi în regimul socialist.

- 2) Legăturile mele afective cu acest sat sunt puternice pentru că m-am născut și am copilărit aici. Am urmat Facultatea de Sociologie, provocată fiind de forța extraordinară cu care imaginea profesorului Dimitrie Gusti se păstra în memoria colectivă a satului.

Informațiile pe care le voi prezenta în continuare nu alcătuiesc un studiu sociologic sistematic despre viața socială a Drăgușului contemporan. Ele sunt doar niște date ilustrative, cu caracter explorativ, culese cu scopul identificării acelor componente ale vieții colective prin care se pot defini potențialul asociativ și capacitatea acestei comunități rurale de a se dezvolta.

Metodologic, am optat pentru tehnica interviului cu experți. Această tehnică se utilizează, de obicei, în primele faze ale unei cercetări și constă în obținerea de date și de aprecieri din partea „observatorilor competenți” (Dogan, 1999) ai comunității, cunoscuți și sub numele de „martori privilegiați” (Laumann și Pappi, 1995). Este vorba despre persoane care știu foarte multe lucruri despre unitatea socială sau despre fenomenul supus cercetării și care îi pot oferi sociologului informații valide și importante despre obiectul cercetării, sugerându-i, de asemenea, ipoteze pentru cercetări viitoare.

Pentru acest studiu de caz, am realizat interviuri semistructurate cu cinci persoane considerate de noi „experți comunitari” sau „observatori competenți”, cu toții fiind locuitori ai Drăgușului: Dorin Sofonea, primarul de atunci al comunei (acum viceprimar); Lavinia Rogozea, pensionară, fosta directoare a Școlii Generale Drăguș și consilier local; părintele Roșca,

preotul ortodox din sat; Vasile Pop, fost inginer-șef la CAP Drăguș (acum primarul comunei); Solomon Trâmbițaș, morarul satului și „tată de vecini” în vecinătatea „Nichești”.

O succintă prezentare a evoluției sociale a satului Drăguș în ultimul secol

Înainte de a prezenta sinteza informațiilor culese de la subiecții cercetării, voi trece în revistă o serie de date statistice despre Drăguș, surprinzând aspecte ale evoluției sale socio-demografice de-a lungul a aproape un secol.

În anul 1910, Drăgușul avea 1 414 locuitori, iar în 1938, 1 459 de locuitori (706 bărbați și 753 femei) care trăiau în 325 de gospodării, ceea ce însemna un număr mediu de persoane pe gospodărie de 4,5 – peste media populației rurale a țării (4,4). Dintre aceștia, 95,8 la sută erau români și 3,8 la sută, țigani (Georgescu, 1945).

În ceea ce privește ocupația, 91,3 la sută din populația Drăgușului era reprezentată la acea dată de agricultori. 308 gospodării dispuneau de pământ propriu, cele mai multe (50,7%) fiind gospodării „mijlocașe”, cu o suprafață de teren agricol de 4 până la 8 hectare. Din cauza solului cu fertilitate scăzută, specific acestui sat de munte, mulți drăgușeni munceau pământul prin alte sate din învecinata luncă a Oltului, în sistem de arendare, prin tolerare sau chiar prin cumpărare. „Ceea ce a ajutat pătrunderea drăgușenilor pe teritoriul altor comune și în chip deosebit pe teritoriul comunei Sâmbăta de Sus a fost spiritul lor activ, o deosebită putere de muncă, un dinamism specific al lor” (Bărbat, 1944, 12).

Recunoscuți de locuitorii satelor vecine prin hărnicie, dar și printr-o anumită

dorință de acaparare, drăgușenii și-au căpătat în zonă porecla de „lăcuste”. Alexandru Bărbat (1944) consemna că drăgușenii nu-și vindeau niciodată pământul, ceea ce era un indicator al atașamentului lor față de proprietate și față de munca pământului.

În perioada socialistă, instituția-pivot a satului a fost Cooperativa Agricolă de Producție. Colectivizarea s-a finalizat în martie 1962 și a cuprins aproape toate gospodăriile din sat, doar trei dintre ele rămânând neînscrise în „colectiv”.

În 1971, 62 la sută din populația ocupată a satului lucra în agricultură. Procentul a scăzut ulterior, ajungând în 1976 la 38,3 la sută, din care majoritatea erau femei (81,7%) (A. Bărbat, 1980). Acest fapt se explică prin angajarea masivă a populației în activitatea industrială a combinatelor chimice din cele două orașe învecinate Drăgușului, Orașul Victoria și Făgăraș. Astfel a apărut un nou fenomen social – navetismul zilnic – și un nou tip de familie în care femeia era ocupată în CAP, pe lotul familial și în gospodărie, iar bărbatul era ocupat prin navetă. Dar și el participa la activitățile în care era angrenată soția, având un dublu statut social: cel de muncitor-țaran.

Un fapt relevant pentru descrierea vieții satului în perioada socialistă este acela că CAP-ul de aici a devenit, în anii '80, o unitate de elită a județului. Conducerea acestei instituții, în special prin aportul inginerului-șef Vasile Pop, a realizat foarte multe îmbunătățiri funciare și inovații în domeniul agricol și zootehnic, ceea ce a eficientizat activitatea economică a acestei unități de producție agricolă. Vasile Pop: „Când am venit eu la Drăguș, în 1967, am găsit un CAP unde se lucra foarte primitiv. Toate muncile agricole se făceau manual, iar dotarea cooperativei era foarte sărăcăcioasă. Am realizat însă că la Drăguș există un potențial foarte mare de forță de

muncă (...). Întotdeauna ideile mele au fost susținute financiar de Direcția Agricolă Brașov și de responsabilii cu agricultura din partid. Trebuia să ai doar idei pentru o agricultură rentabilă și fondurile bănești nu se lăsau mult așteptate”.

Membrii cooperatori beneficiau și ei de pe urma productivității cooperativei agricole: de lot personal și de plată mulțumitoare pentru fiecare zi de muncă. Vasile Pop: „Conducerea CAP Drăguș și-a făcut propriile legi de stimulare a oamenilor: la fân, deși în mod legal partea ce revenea cooperatorilor era de 30 la sută, noi le dădeam 50 la sută din producția pe care o obțineau; la căpșuni, la fel. Cei de la județ știau asta, dar închideau ochii pentru că CAP Drăguș mergea excelent”.

După 1989, Drăgușul s-a înscris pe traiectoria urmată de majoritatea localităților rurale din România: pământul a fost restituit oamenilor, iar patrimoniul CAP a fost împărțit membrilor cooperatori sau vândut la prețuri foarte mici.

Potrivit unei anchete pe care am realizat-o în decembrie 1995, populația Drăgușului era de 1 170 de persoane, trăind în 325 de gospodării, cu un număr mediu de 3,32 persoane pe gospodărie. Tipul cel mai frecvent de gospodărie era cel format din două persoane (27%), cu soț pensionar și soție pensionară sau casnică. Populația ocupată reprezenta la acea dată 41,7 la sută din totalul populației, în scădere cu nouă procente față de 1976: 54,6 la sută din populația ocupată era reprezentată de navetiști.

Conform datelor ultimului recensământ național, la 31 martie 2002, populația Drăgușului era de 1 187 persoane, din care 596 de bărbați și 591 de femei, populație cu un caracter vizibil îmbătrânit. Un fenomen interesant îl reprezintă puternica migrație a tinerilor în Occident. Apro-

ximativ 150 de tineri, în multe cazuri cupluri familiale, au plecat în ultimii opt ani să muncească în Italia sau Spania.

Principala problemă a satului în prezent o constituie, în opinia interlocutorilor mei, nefinalizarea împărțirii pământului și, de aici, neacordarea titlurilor de proprietate. Sarcina împărțirii pământului a revenit, de-a lungul ultimilor 13 ani, mai multor comisii locale, acuzate însă de proasta aplicare a legii și de săvârșirea de abuzuri.

O altă problemă o reprezintă mizeria de pe străzi. Șoseaua care traversează satul, străzile neasfaltate, trotuarele și șanțurile sunt neîngrijite, pline de praf, de paie și de bălegar. Firele de apă curgătoare din sat sunt și ele pline de deșeuri (pungi, hârtii etc.) sau de resturi alimentare. În multe cazuri, mustul de gunoi provenit de la grajduri și cotețe de porci se scurge direct în pâraiele ce trec prin fața caselor. Oamenii nu se implică aproape deloc în rezolvarea acestei probleme. Lavinia Rogoza: „Am văzut zilele trecute o vecină care ieșise la poartă să-și curețe șanțul din fața casei. Dar se tot uita în sus și-n jos, de parcă nu voia s-o vadă nimeni, ca și cum ar fi fost rușinos să faci o asemenea treabă”.

Forme de asociere și rețele de sprijin în satul Drăguș

În ceea ce privește structurile de asociere la Drăguș, i-am întrebat pe „observatorii competenți” ce forme asociative există astăzi în sat. Am pornit de la clasificarea formelor asociative făcută de Almond și Verba: grupări sindicale, organizații de afaceri, grupuri profesionale, organizații de fermieri, asociații cu scop social și caritabil, asociații religioase, asociații civico-politice, cooperative, fraternități, cluburi de veterani, asociații sportive și altele (Almond și Verba, 1996) și de la

clasificarea propusă de Sebastian Lăzăroiu în studiul de caz asupra comunei Comișani: asociații agricole, comitet parohial, comitet de părinți, consiliu comunal, asociație artistică, partid politic, roată pentru bani, CAR (Lăzăroiu, 1999).

Am sintetizat informațiile culese de la subiecți și am alcătuit următoarea listă a structurilor de asociere (asociații voluntare și rețele de sprijin) care funcționează astăzi la Drăguș:

1) *vecinătatea* reprezintă o formă asociativă bazată pe criteriul domiciliului, foarte puternică încă în viața socială a satului. Vecinătatea are caracter instituțional, reprezentând un model stabil de reguli de conviețuire, nescrise. Ea dispune și de o structură ierarhică, este adevărat, foarte simplă, dar cu autoritate conferită de tradiție. Fiecare stradă din Drăguș se constituie într-o vecinătate care este condusă de un „tată de vecini”.

Atribuția principală a vecinătății o reprezintă „dusul la groapă” și „săpatul gropii”, existând un regulament bazat pe principiul rotației. Astfel, atunci când cineva din vecinătate moare, câteva familii care „își știu rândul” trebuie să sape mormântul și să ducă sicriul la cimitir. Solomon Trâmbițaș: „Dusul la groapă și săpatul gropii sunt foarte importante în toate vecinătățile și nimeni nu încalcă regulile”.

De asemenea, vecinătățile sunt reprezentate în consiliul parohial. Cum drăgușenii sunt, cu foarte puține excepții, ortodocși, fiecare vecinătate are un reprezentant în consiliu bisericii ortodoxe. Vecinătățile au și atribuții administrative. „Tatăl de vecini” poate convoca ședințe la care trebuie să participe câte un membru al fiecărei familii. Solomon Trâmbițaș: „Ședințele le facem chiar în mijlocul străzii. „Tatăl de vecini” anunță că trebuie să se spoiască gardurile sau să se măture în uliță. Toți trebuie să

execute. Dacă unul nu execută, atunci vecinătatea ia măsuri să-l forțeze să-și facă treaba”.

Aceste inițiative administrative par a fi totuși foarte rare. Lavinia Rogoza: „Din păcate, tații de vecini nu se prea implică. Ei se mărginesc să organizeze treaba cu înmormântările. Asta e sarcina lor cea mai importantă. Nu sunt destul de autoritari”.

2) Există în sat câteva *asociații de petrecere a timpului liber*, dar care au la bază activitatea profesională. De exemplu, cadrele didactice de la Școala Generală Drăguș se întâlnesc destul de des în mediul privat, mai ales cu ocazia diverselor sărbători religioase, de 8 Martie, de revelion etc. Învățătoarele de la această școală au toate soții de profesie agricultori și, atunci când se întâlnesc, ei discută probleme legate de agricultură, se consultă și își dau sfaturi. În mod similar, fetele care lucrează la poștă și cele care sunt vânzătoare la magazinele din sat formează grupuri informale de petrecere a timpului liber.

În anul 1990, Lavinia Rogoza, pe atunci directoare a școlii din sat, a încercat să reînvie tradiția șezătorilor. Timp de aproape zece ani, șezătorile, la care participau femeile din corpul profesoral al școlii și al grădiniței și o serie de alte femei dornice, se desfășurau sâmbăta seara, pe rând, la casele „membrelor”. Se tricota, se cosea, se discuta, se cânta, se făceau gogoși și se bea vin. În vara anului 2000 însă lidera acestor șezători, Lavinia Rogoza, a suferit o tragică pierdere, fiul ei murind într-un accident de mașină la doar 32 de ani. De atunci, ea nu s-a mai simțit în stare să mobilizeze și să organizeze aceste întâlniri și, astfel, tradiția șezătorilor s-a destrămat din nou.

3) *Asociația sportivă* veche și puternică: există în sat o echipa de fotbal, „Săgeata

Drăguș”, care joacă în divizia județeană. Înființată la începutul anilor '80, echipa a fost susținută de conducerea CAP Drăguș, care întreținea terenul de fotbal și asigura transportul la meciurile din deplasare. Astăzi, pe lângă numeroși suporterii, echipa are sponsori, cei mai importanți fiind trei oameni de afaceri din Brașov, Făgăraș și Victoria, care își au familiile de origine în sat.

4) Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, funcționează încă tradiționalele *asociații ale tinerilor*: ceate de feciori și irozii. Ceata de feciori se constituie la Sfântul Nicolae și se destramă la Bobotează. Ea se organizează aproape în fiecare an, dar cu tot mai puțini membri. După colindul din ajun de Crăciun, ceata organizează „joc” la căminul cultural în fiecare zi de sărbătoare din perioada sărbătorilor de iarnă. Irozii sunt băieții din clasa a opta a școlii generale și singura lor funcție este să colinde tot satul în Ajunul Crăciunului. Și efectivul lor a scăzut mult în ultimii ani. Astfel, dacă în anii '80, ceata și irozii aveau anual 15-16 membri, acum cu greu se pot asocia 5-6 băieți.

5) *Rețelele de sprijin reciproc la nivelul rudeniei și al vecinătății* sunt activate în cazul evenimentelor deosebite: nunți, botezuri, înmormântări sau parastase. La nunți, toate femeile din vecinătate și toate rudele, chiar și cele de grad foarte îndepărtat, duc „plocoane” (alimente de bază) în anumite zile stabilite prin ritual și participă la pregătiri. La înmormântări și parastase, de asemenea, vecinătatea este prezentă cu contribuții materiale și în muncă. Rețeaua de sprijin în acest ultim caz s-a lărgit în anii din urmă, cuprinzând întregul sat. Lavinia Rogoza: „Până acum câțiva ani doar rudele și vecinii duceau ceva la mort [nu există un termen care să desemneze contribuția materială – făină,

ulei, orez etc. – ce se duce la casa decedatului ; se spune doar *ceva*, n.n]. Dar de vreo câțiva ani, toate familiile din sat duc *ceva* la mort”.

6) *Rețele de sprijin și prilejurile de întâlnire* membrilor comunității locale, cu caracter religios, au fost întărite sau create în ultimii ani la Drăguș, inițiatorul și susținătorul lor fiind preotul ortodox. Lavinia Rogoza : „De când a venit în sat noul preot, părintele Roșca, în 1999, el a introdus niște practici noi de care oamenii acum se țin. De exemplu, făcutul colivei de Sfântul Toader și de Sfântul Nicolae. Înainte nu se făcea. Acum este o competiție între vecinătăți. Pe rând, fiecare vecinătate trebuie să facă colivă pentru tot satul și s-o împartă la Biserică. Femeile din vecinătate se strâng să pregătească coliva, se întrec unele pe altele în rețete și au secrete pe care nu le spun femeilor din alte vecinătăți. Tot așa, părintele ține să se facă obligatoriu pomeni la patruzeci de zile, la un an și apoi în fiecare an până se împlinesc șapte ani de la deces. Vecinătatea participă la pregătirea acestor pomeni cu tot sufletul. Îmi spunea o femeie acu’ *ceva* vreme că ar vrea să plece la Brașov într-o duminică, la băiat, dar tocmai atunci vecina ei făcea parastas pentru soț și nu putea lipsi, așa că n-a mai plecat. Tot așa, părintele face sâmbăta morților înainte de Florii. Tot satul merge atunci la cimitir și se face rugăciune la fiecare mormânt. Înainte nu se făcea așa *ceva*”.

7) *Rețele de prietenie* : în ultimii ani au fost activate o serie de astfel de rețele având la bază tot vecinătatea. Onomasticile au devenit prilejuri în care se adună cei sărbătoriți dintr-o anumită vecinătate. De pildă, de Sfânta Elena se strâng toate Elenele de pe o stradă și își sărbătoresc ziua de nume. De asemenea, la aniversări, vecinii sunt invitați la casa sărbătoritului pentru a bea *ceva* împreună.

Observații

1. Cu toate că principala activitate economică a satului o reprezintă agricultura, nu există nici o asociație agricolă. În anul 1991, 30 de familii din sat au înființat asociația agricolă „Carpați”, cu statut juridic. Membrii acestei asociații au primit de la comisia de împărțire a pământului terenuri unii lângă alții, spre deosebire de restul satului, unde pământul s-a împărțit pe vecinătăți, în ordinea numărului de casă. În primul an de funcționare, asociația a fost marcată de o puternică solidaritate a membrilor ei : pământul s-a lucrat „la grămadă” și producția obținută a fost distribuită membrilor în funcție de suprafața de pământ deținută. Ulterior au apărut neînțelegeri și doar anumite lucrări au mai fost făcute în comun. În 1998, asociația s-a desființat.

2. Oamenii din sat preferă să-și lucreze pământul singuri, nu în formule asociative. Rețelele de sprijin la muncile agricole se bazează pe familia restrânsă (părinți, copii și frați) și nu pe rudenia mai îndepărtată. Astfel, forța de muncă se dovedește a fi insuficientă și, în consecință, o mare parte a terenurilor agricole rămân nelucrate. Unii dintre drăgușeni, dar puțini (aproximativ 20 de familii) și-au arendat o parte a terenului arabil singurei firme private din sat profilate pe activitate agricolă, patronul ei fiind un inginer absolut de mecanică agricolă, care a înființat această SRL împreună cu ceilalți trei frați ai săi.

3. Cu toate că există anumite forme asociative în viața socială a satului, oamenii sunt mai degrabă individualiști, suspicioși și neîncrezători unii față de alții. Toți cei cinci subiecți intervievați au sugerat o astfel de descriere generală a relațiilor dintre membrii comunității locale. Orientarea spre familie și spre interesul de

familie este fundamentală. Perioada postdecembristă pare să fi produs schimbări importante la nivelul solidarității comunitare, concretizate în accentuarea neîncrederii și a nesincerității și în diminuarea coeziunii. Lavinia Rogozea: „Pe vremea socialismului, oamenii nu erau așa. Își spuneau necazurile, se plâneau unii la alții și se ajutau cum puteau. Acum sunt foarte individualiști și secretoși. Nu-și spun ce necazuri au, iar dacă se ajută, se ajută mai mult de fală. Sunt egoiști și le e teamă să nu aibă celălalt mai mult. Situația de acum le dă acest prilej. Dacă, de exemplu, află că undeva se găsesc îngrășăminte mai ieftine, nu spun, țin secret”.

4. Familia rămâne unitatea socială fundamentală a vieții satului Drăguș. Acest lucru se vede clar în relațiile de cooperare economică limitate la cadrul familial. Familiile cele mai prospere sunt cele care primesc ajutor de la copiii sau frații plecați la muncă în Italia sau Spania. Aceste familii își renovează casele, își construiesc băi, își modernizează interiorul locuințelor, achiziționează aparatură electro-casnică modernă și își cumpără automobile sau mașini agricole.

Concluzii

Studiul de caz realizat la Drăguș mi-a permis să detectez formele de asociere voluntară existente în acest sat în prezent și să surprind câteva condiții sociale în care sunt activate rețelele de sprijin.

Vechea instituție a vecinătății se conservă bine la Drăguș și își păstrează caracterul de cadru fundamental al organizării vieții comunitare locale. Problema o reprezintă însă lipsa de inițiativă a liderilor ei formali, „tații de vecini”. Din interviurile realizate reiese că acești lideri

comunitari dispun de autoritate și că deciziile lor sunt respectate și îndeplinite de vecini, ceea ce înseamnă că ei dispun de „legitimitate”, dar că sunt prea puțin activi și prea puțin interesați de problemele colective.

Consider că această formă de asociere locală reprezintă o bază excelentă pentru viitoare proiecte de dezvoltare comunitară la Drăguș, cu condiția ca liderii ei să fie mai activi și să aibă mai multă inițiativă în planul definirii și rezolvării problemelor locale.

Munca la Drăguș, având ca principală componentă agricultura, nu este organizată pe baze asociative. Cu excepția a trei categorii profesionale (cadrele didactice, vânzătoarele și funcționarele de la poștă), nu există alte forme de asociere economică sau profesională. În planul muncii agricole, solidaritatea se rezumă strict la cadrul familial.

Formele asociative existente în Drăgușul contemporan și principalele rețele de ajutor reciproc se construiesc în jurul Bisericii sau se revendică pe linia tradiției. În afară de aceste două cadre de asociere, religioase și tradiționale, un alt cadru poate fi identificat în câmpul activităților sportive, unde echipa de fotbal a satului animă viața socială a tinerilor de sex masculin.

În cele mai multe cazuri, asociațiile voluntare și rețelele de sprijin au ca „motor” un lider preocupat de întărirea legăturilor sociale și de menținerea modelelor de cooperare la nivelul comunității. Fosta directoare a școlii din sat, lider informal incontestabil al satului, a avut capacitatea de a reînființa și de a menține modelul asociativ al șezătorii, într-o perioadă pe care chiar ea o caracterizează ca fiind una a profunde diminuari a coeziunii între membrii comunității. Preotul, de cinci ani venit în sat, „inventează tradiții” și sporește, în cadrul unor acte

rituale, numărul contactelor sociale bazate pe cooperare. „Tații de vecini” sunt, printr-un mecanism de legitimare tradițională, recunoscuți și respectați.

Astfel de lideri locali, formali și informali, sunt capabili „să mobilizeze populația pentru realizarea unor proiecte comunitare” (Sandu, 2003, 38). Chiar și o serie de lideri din perioada socialistă: ingineri, președinți de CAP, profesori, primari etc. pot fi și astăzi recunoscuți și acceptați ca lideri comunitari, întrucât ei au avut realizări incontestabile pentru viața comunității în acea perioadă, iar memoria colectivă „a înregistrat astfel de experiențe, și reluarea lor în noile condiții, cu aceiași lideri sau cu alții, se face mult

mai ușor” (2003). La Drăguș, acest lucru poate fi exemplificat prin cazul inginerului agronom Vasile Pop care, în 1996, conform unei anchete pe care am realizat-o, se bucura de cel mai mare prestigiu în sat. Revenind cu domiciliul la Drăguș, după o absență de câțiva ani, Vasile Pop a fost ales, în iunie 2004, primar al nou-înființatei comune Drăguș.

Informațiile obținute la Drăguș conturează o ipoteză care merită a fi testată în cercetări mai ample și care, cred, trebuie să constituie baza elaborării teoriilor despre dezvoltare socială în România de astăzi: ipoteza rolului central al *liderilor locali* în procesele de dezvoltare comunitară.

Bibliografie

- Almond, Gabriel A. și Verba, Sidney. (1996). *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, București: Editura Du Style.
- Anheier, Helmut K., Gerhards, Jurgen, Romo și Frank P. (1995). Forms of Social Capital and Social Structure in Cultural Fields: Examining Bourdieu's Social Topography, *American Journal of Sociology*, vol. 100, 4, January 1995, 859-903.
- Bădescu, Ilie și Abraham, Dorel. (2003). Legea asociațiilor comunitare rurale și a serviciului social. Un model pentru știința și reforma socială în mediul rural, Bădescu, Ilie, Șișeștean, Gheorghe, Abraham, Dorel, Buruiană, Claudia, *Țăranii și Noua Europă*, București: Editura Mica Valahie.
- Bărbat, Alexandru. (1944). *Drăguș. Un sat din Țara Oltului. Structura economică a satului*, București.
- Bărbat, Alexandru. (1980). Un sat de navetiști: Drăguș. Contribuții la o nouă tipologie a satului românesc”, *Viitorul Social*, 4, 1980.
- Cobianu-Băcanu, Maria. (2001). *Mihail M. Cernea. Un inovator în sociologie și în dezvoltare internațională*, București: Editura Economică.
- Cobianu-Băcanu, Maria. (coord.), Alexandrescu, Petruș și Cucu-Oancea, Ozana. (2002). *Cultura, identitatea națională și educația în dezvoltarea durabilă a societății românești*. București: Editura Paralela 45.
- Zamfir Cătălin și Vlăsceanu Lazăr, coord. *Dicționar de Sociologie*. (1993). București: Editura Babel.
- Dogan, Mattei. (1999). *Sociologie politică*. București: Editura Alternative.
- Georgescu, D.C. (1945). *Drăguș. Un sat din țara Oltului. Demografia și igiena populației*. București.
- Iluț, Petru. (1997). *Abordarea calitativă a socioumanului*. Iași: Editura Polirom.
- Laumann, Edward O. și Pappi, Franz U. (1995). Reti di azione collettiva, *Reti. L'analisi di network nelle scienze sociali* a cura di Fortunata Piselli, Roma: Donizelli Editore, 227-249.

- Lăzăroiu, Sebastian. (1999). Rețele de capital social și antreprenori în Comișani, *Sociologie românească*, 2/1999, pp. 31-56.
- Piselli, Fortunata. (1995). Reti sociali e comunicative, *Reti. L'analisi di network nelle scienze sociali* a cura di Fortunata Piselli, Roma : Donizelli Editore, VII-LXXII.
- Putnam, Robert D. (2001). *Cum funcționează democrația. Tradițiile civice ale Italiei moderne*. Iași : Editura Polirom.
- Sandu, Dumitru. (2003). *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*. Iași : Editura Polirom.
- Stahl, Henri H. (1981). *Aminiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice”*, București : Editura Minerva.
- Tocqueville, Alexis de (1992). *Despre democrație în America*. vol. I, București : Editura Humanitas.
- Wellman, Barry și Berkowitz, S.D. (ed.) (1988). *Social Structures. A Network Approach*. Cambridge University Press.
- Zamfir, Elena. (coord.). (2000). *Strategii antisărăcie și dezvoltare comunitară*. București : Editura Expert.

Abstract

This paper presents a case study on the voluntary associations and reciprocal support networks which have been identified to Draguș village, during a qualitative research effected in the period between June 2003 and April 2004. The paper was built according a general – particular scheme. In the first part there are presented some general and very important concepts in both the sociology of social development and sociology of social cohesion fields. The second part of this paper contains some information about the social profile of Draguș as a rural community and also the main results of our research.

Primit la redacție : decembrie 2005